

[המשך מדף יז: - תחילת מי שמתן]

מי שמתן מוטל לפניו פטור מקריאת שמע

רש"י כתב שהטעם הוא משום שטרוד. ולכאורה צריך עיון אם כן מדוע בשבת יתחייב בקריאת שמע הרי הוא טרוד. ובאמת יש מקום לומר שפטור מקריאת שמע אף בשבת. כמו שכתבנו בגמ' ואין הדברים מפורשים בגמ' וברמב"ם.

ואם אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו

יש לעיין אם אין לו בית חבירו, האם עדיף שיאכל בחוץ ולא יאכל כנגד המת אם אפשר לו, או שאין ענין. ונראה שכל הענין הוא רק שלא יאכל ליד המת כשיש לו אפשרות. אך אם אין לו שום אפשרות, אין זה ביזוי כבוד המת במה שהחי אוכל, שהוא צורך של החי. משא"כ אכילת בשר ושתיית יין יש בה ביזוי כבוד המת, שמתענג באכילתו. ואין ראוי לפנות לבו אל התענוג. ואף שאכל אוכל בשר ושותה יין, אך יש חילוק בדבר שכל זמן שלא נקבר נחשב שעושה את מעשיו לפני המת. וכן מבואר לעיל ד: אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת, והוא יותר חמור מבית הקברות. שהוא מדין לועג לרש, אך כאן בנוכחות המת יש להחמיר יותר. וגילתה המשנה שבנוכחות המת ממש - יש להחמיר יותר. ולכך נקטה המשנה מוטל לפניו, כדי שנבין שכל מצב נחשב שהוא לפניו כל זמן שלא נקבר.

אינו מברך ואינו מזמן - גדר וטעם הדין

הקשה המעדני יו"ט שהיה צריך לומר ואינו מברך לאחריה, כמו שנאמר לקמן לגבי בעל קרי. עוד צריך להבין מדוע נקט רש"י שאין מברך ברכת המוציא, היה לו לומר שאינו מברך לפני מזונו, בין המוציא ובין שהכל או בורא פרי העץ.

עוד צריך עיון, מדוע הוצרך לומר שאין אחרים מברכים לו את ברכת הלחם, הרי אם אינו מברך פשיטא שאחרים לא יברכו לו, שהרי פטור.

ונראה שבה לומר כאן שמה שלא יברך אחריו, אין זה משום שיש איזה איסור לברך ברכת המזון באנינות, אלא שאין זה ראוי לעשות סעודה, שבזמן אנינות כביכול החיים נעצרים וכל עסקו הוא עם המת, מלבד צרכי החיים שהם אכילה ושתייה. אך סעודה הוא דבר שאין עושים בזמן אנינות. ולפי זה נראה לחדש שכל מה שאינו מברך לפניו הוא ברכת המוציא שהיא ברכת סעודה, ויש בה הרבה דינים מיוחדים, שנלמד עליהם בפרק כיצד מברכין שברכת המוציא חלוקה משאר ברכות הנהנין. אך לברך על שתיית מים ואכילת פירות, לפי זה יש לו לברך.

ונראה להביא ראיה לזה. שאם נתבונן נראה שהדין שאינו מברך נשנה בחדא מחתא יחד עם הדין שלא יאכל בשר. ונראה שיסוד האיסור הוא משום כבוד המת. שאין לו לברך ולקבוע סעודה אלא לאכול רק משום שצריך. ולכך אין לברך אף לפני המזון, שהברכה מחשיבה את האכילה. ולכאורה היה מן הראוי לומר שרק ברכות סעודה לא יברך, אך יכול לברך שאר ברכות כמו אשר יצר, ושאר ברכות השבח.

לפ"ז מובן מה שאמר שאחרים אין מברכין עליו ברכת הלחם, דהינו שלא יאכל עם אחרים, שזהו עיקר האיסור שלא לסעוד עם אחרים אלא ישב בדד וידום, כסעודה מפסקת של ערב תשעה באב.

ישוב שיטת רש"י לגבי ברכת הלחם

רש"י כתב שאינו צריך לברך ברכת המוציא. ולכאורה משתמע מדבריו שאם יצא יברך. ונראה לפי מה שביארנו לעיל שיסוד הדין הוא שאין לו לסעוד סעודה אלא רק לאכול, הרי יסוד חיוב ברכת המוציא הוא שיש לו לברך על הסעודה. ולכך ברכת המוציא יש לה דינים מיוחדים, כפי שיתבאר בכיצד מברכין.

בדברי הירושלמי שלא יענה האונן אמן בירושלמי כתוב שאם בירך ברכת המוציא לא יענה אמן. ואם האבל שומע ברכה לא יענה אמן. והקשה הרא"ש הרי אין עסק בעניית אמן שיבטלנו מן הקבורה. ונראה לפרש את הירושלמי שעניית אמן על ברכת הלחם אין פירושה שעובר ליד אנשים שמברכים ורוצה לענות אמן, אלא שלא יסעוד עם אנשים אחרים. כמו שביארנו. ואתי שפיר הכל.

דף יח ע"א

ובשבת מיסב ואוכל בשר וכו'

יש לחקור האם הסיבה שבשבת מיסב ואוכל בשר הוא משום שחייב לעשות כן בשבת, או משום שהשבת איננה יום של עיסוק במת ומה שיעשה בשבת איננו נחשב כעזיבת מתו ופגיעה בכבודו.

עוד צריך להבין, הרי לקיים עונג שבת אפשר גם בקצת דג מלוח, ואין צריך לא להסב, ולא לאכול בשר ולא לשתות יין.

ונראה שכיון שיש חיוב עונג שבת, אין זה נחשב שעוסק בתענוגותיו אלא מחמת חיובי היום. ואף שאין חייב בכל הדברים הנ"ל, אך ודאי שיש בהם מצווה בשבת ואינם תענוגים גרידא.

ולפי זה יש לומר שאף בפורים שאינו דוחה אבלות, אך כיון שיש חיוב של משתה ושמחה, אין זה נחשב שעוסק בצרכיו אלא במצוות היום.

והנה מלבד בשר ויין בשבת עוד נתחדש שמברך ומזמן כדרכו. ולכאורה אין זה חיוב השבת לברך על מזונו לפניו ולאחריו. אך לפי מה שביארנו ניחא, שהסיבה שאינו מברך הוא משום שאין לו לקבוע סעודה, וברכה מראה על כך שיש כאן סעודה. אך בשבת שראוי לקבוע סעודה ממילא יש לו לברך.

אמנם מה שאומר את יתר הברכות בשבת, וקורא קריאת שמע, נראה שכיון שיום זה עושים בו דברים שאינם ראויים לעשות בימי אנינות, ממילא נדחים שאר ענייני אנינות וחוזר להיות כיום רגיל. ולכך גם קורא קריאת שמע וכו'. ולגבי מצוות עונה עיין בסמוך.

ויש עוד נפק"מ ביום טוב שני שקוברים בו את המת. שלכאורה אם נאמר שטעם הפטור משום שצריך לעסוק בצרכי המת, הרי ביום טוב שני יש לו לעסוק בצרכי המת. אך מאידך הרי יום טוב שני הוא יום שעוסקים בו בצרכי המת. שהרי מבואר בביצה שיום טוב שני קוברים בו את המת על ידי נכרים. ואם כן ביום טוב שני, מותר לאכול בשר ולשתות יין, כיון שהוא יום שמחייב מדרבנן אכילה ושתייה ושמחה, כמו שבפורים חייב.

מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן - ביאור הפלוגתא לגבי

עונה בשבת באנינות

צריך ביאור במאי פליגי, הרי משמעות הדברים בפשטות היא, שהסיבה איננה נעוצה בגוף הדברים אלא בסיבה צדדית, שמתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן. והנה דנו המפרשים אם מה שחייב בעונה תלוי בחיובו ואם מוחלת אין הדבר ראוי או שמותר לגמרי. ולכאורה כך היא משמעות הגמ' שכתוב **נתחייב**.

ונראה לבאר כך. דהנה השבת איננה מחייבת עונה, ואם כן לכאורה היה צריך להיות שיהיה כמו ביום חול שאין **ראוי** לאונן לעסוק בזה. אך מאידך יש שייכות בין העונה והשבת, ומקיים בזה עונג שבת והרי השבת מחייבת **אכילה**. ולפ"ז נראה. שאם היינו דנים על העונה בשבת מצד עצמה, אין ראוי משום שנחשב שעוזב את מתו ועוסק בהנאותיו שאין בהם חיוב שבת. אך מאידך כיון שנתחייב בדברים אחרים, הינו אכילה ושתייה, אם כן כל מה שעושה בשבת נחשב כעושה מעשה שבת ולא נחשיב את העונה כמשהו שעושה מרצונו. ולפ"ז יש לפשוט את הספק, שגם אם מוחלת, עדין מותרת עונתו ואין דנים כאן מצד החיוב עונה אלא ההיתר.

בדין הבדלה למי שהיה אונן במוצ"ש

נחלקו הראשונים האם אונן שלא עשה הבדלה במוצ"ש אם צריך להשלים ביום ראשון. ורוצים להשוות לזה את הדין האמור לגבי חיגר, שאם היה פטור מן הרגל ביום הראשון פטור כל הימים. ולכאורה יש חילוק גדול. שהחיגר פטור מעיקר סיבת החיוב, שהחיוב הוא רק לבעלי רגלים. אך האונן אין האנינות סיבה לפוטרו מן ההבדלה, אלא שאין לו לעסוק בדברים אחרים, ואין כאן פטור בסיבת עצם החיוב. עוד יש להעיר, הרי מבואר בברכות כז: שאפשר להבדיל גם בשבת, והרי בשבת אין אנינות, אם כן יש אפשרות לכאורה להבדיל בשבת לאונן ולצאת ידי הבדלה אם חשקה נפשו לקיימה. או שמא נאמר שכיון שעיקרה של הבדלה במוצ"ש והרי במוצ"ש הוי אונן הרי הוא חייב באנינות. וכן יש לעיין במי שאונן ביום ששי האם יתפלל מעריב של שבת כיון שחיובי השבת חלים עליו, או דלמא רק כשהגיעה שבת חלים עליו החיובים, אך כאן אין זה נחשב שהגיעה השבת אלא יש לו אפשרות לקבל עליו את השבת. וצ"ע.

אמר רב פפא תרגמא אמחזיר פניו ואוכל

מבואר שנחלקו האם יש איסור לאונן גם כשאין המת בבית. ולדעת רב פפא רק כשהמת לפניו נאמרו כל הדינים הללו. ולדעת החולקים עצם זה שהוא לפניו פוטר אותו. ולא משמע שנחלקו בכל יסוד הפטור. אם כן חזינן שהפטור והאיסור מכל המצוות איננו משום מתו מוטל לפניו באותו בית. אמנם מה שהתירו במחזיר פניו ואוכל אין זה אלא לאכילה שהיא צורך, אך כל הדברים שנאמרו הינו שאינו מברך ואינו מזמן הוא אף במחזיר פניו. וגדר האיסור שונה, האם כל איסורי אונן הוא משום לעג לרש, או משום שצריך לעסוק בכבודו של מת.

כל שמוטל עליו לקבורו כמוטל לפניו דמי - אין זה מדין עוסק במצוה, דפעמים רבות אפשר לקיים שניהם, אלא הטעם משום שאם מוטל עליו לקבורו, כל מה שעושה הרי הוא כאילו עוזב את מתו לדברים אחרים. הן לענייני רשות והן לענייני מצוה.

ביאור מחודש בגדר פטור משמר את המת

יש לעיין מהו הגדר במה שמשמר את המת פטור, האם הוא משום עוסק במצווה פטור מן המצווה או משום לעג לרש.

והנה יש להעיר שאם נאמר שהוא משום עוסק במצווה מהו החידוש שאם היו שנים זה משמר וזה קורא, פשיטא הרי אחד עוסק ואחד אינו עוסק.

עוד יש להעיר למה כתוב במשמר את המת **אע"פ שאינו מתו** שפטור מקריאת שמע. וזה פלא, הרי פשיטא שאם הפטור משום עוסק במצווה באינו מתו נמי עוסק. במצווה. **ונראה** [וכן יש קצת להוכיח מקושיית הגמ', משמרו אין אבל הולך בבית הקברות לא], שהטעם שמשמרו פטור משום דין לועג לרש. ואף שדין לועג לרש נאמר בתוך ד' אמות, כל זה במי שאין לו שייכות עם המת ורק עובר שמה. אך אם הוא משמרו נחשב שיש לו שייכות גדולה עם המת, ולכך גם חוץ לד' אמות אסור.

ובזה יתיישב היטב, שהיה מקום לומר שאם יש שני שומרים לשניהם אסור לקרוא משום ששניהם במצב של שמירה. קמ"ל שיכול להתנתק מן השמירה כשחבירו שומר. אף שקבעו מראש שיהיו שני שומרים.

חוששין לעכברין איכא בינייהו

צ"ב וכי נחלקו במציאות אם חוששים לעכברים. ולפי מה שביארנו אפשר לומר בזה ביאור נפלא. שלא נחלקו האם חוששים לעכברים ועקב כך אסור לעזוב את המת. אלא נחלקו האם כשעזבו את המת בספינה ועברו לצד אחד ואינם עוסקים בשמירתו, האם גם כשעזבו לצד השני של הספינה נחשבים עדין כעוסקים בשמירתו משום שאם יגיעו עכברים מיד יבואו להציל את המת. או שמא כיון שעכברים לא שכיחי אז כשעזבו את המת אין להם דין שומרים. ואין מחלוקתם במציאות, אלא כיצד להגדיר אדם שאינו שומר במציאות, אך נמצא מוכן לדברים שאינם מצויים.

מת תופס ד' אמות לקריאת שמע - מה הדין בחדר גדול

יש לדון האם בתוך אותו החדר אמרינן כולא ביתא כד' אמות דמי או שמא לא. ונראה שכיון שאין שייכות בין המת והחדר שבו הוא נמצא, אזי אין המת תופס את כל החדר, ורק כאשר הוא דין בבית, כמו צואה שיש מקום לומר שכל הבית כד' אמות שהוא דין בבית, אזי כל החדר נחשב כד' אמות.

הוא ירד והכה את הארי בתוך הבור - דתני ספרא דברי רב

צריך ביאור, כיצד אפשר לכנות את הלימוד כהכאה. ונראה שבא ללמדנו שמי שרוצה להצליח באיזה מבצע צריך רוח של גבורה, כמו שצריך בכדי להילחם עם ארי. ומה שהוא בתוך הבור פירשו התוס' שהוא באמצע הספרים כמו הבור שהוא בין שני חלקי הקרקע. והנה הכאת הארי בתוך הבור מצריכה לא רק גבורה אלא גם טקטיקה להיכנס לתוך הבור בלא שהארי יקום עליו. כך הבא ללמוד דבר עמוק, לא יסתער עליו ללא אבחנה, אלא בהתבוננות כיצד היא הדרך הקלה ביותר לתפוס את עומק הדברים במהירות. ופשוט.

בני ר' חייא שכחו תלמודם ולא ידעו אם אביהם המת יודע בצערם

לכאורה צריך ביאור מה נפק"מ אם יודע אביהם בצערם. ובפשטות נראה שהסתפקו האם לפנות אל אביהם שיתפלל אליהם. או שבלאו הכי כבר מתפלל עליהם מחמת שיודע בצערם. ואף שמסתמא זו לא היתה הפעם הראשונה שנצטערו באיזה דבר מאז פטירתו של אביהם הגדול, אך ר' חייא אביהם נמצא בשמים, והוא רואה כמה שמחה יש מכל ידיעה בתורה, ואם כן ברור שמתפלל עליהם אם רואה שנשכח מהם תלמודם.